

P. G. Walsh

«Η ρωμαϊκή μυθιστορία. Τα 'Σατυρικά' του Πετρωνίου και οι 'Μεταμορφώσεις' του Απουλήιου»

Μετάφραση Κώστας Παναγιωτάκης - Στέλιος Παναγιωτάκης
Εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης (MIET)

Τα «Σατυρικά» του Πετρωνίου, γνωστότερα με τον τύπο του ονόματος στον ενικό («Σατυρικό»), και οι «Μεταμορφώσεις» του Απουλήιου, επίσης γνωστότερες με τον τίτλο «Ο χρυσός γάιδaros», είναι οι μόνες σωζόμενες μυθιστορίες από όσες γράφτηκαν στη Ρώμη πριν από το 200 μ.Χ. Με τον όρο μυθιστορία εννοούμε περίπου αυτό που σήμερα ονομάζεται πεζογραφία. Ας μην ξεχνούμε πως στην αρχαιότητα, ελληνική και ρωμαϊκή, λογοτεχνία θεωρούνταν κατ' εξοχήν τα ποιητικά είδη: έπος

και δράμα (θέατρο), και κατά δεύτερο λόγο λυρική ποίηση.

Τα δύο συγκεκριμένα έργα ανήκουν στο είδος της ευτράπελης μυθοπλασίας, της ψυχαγωγικής λογοτεχνίας του αρχαίου κόσμου. Από τα «Σατυρικά» έχουν σωθεί μόνο κάποια εκτενή αποσπάσματα που περιλαμβάνουν κάποια επεισόδια με βασικούς ήρωες δύο εραστές, τον νεαρό Εγκόλπιο και τον έφηβο Γείτονα, οι οποίοι μπλέκονται σε διάφορες περιπέτειες ταξιδεύοντας στη Νότια Ιταλία.

Στον «Χρυσό γάιδaros» έχουμε την ιστορία ενός νέου, του Λούκιου, ο οποίος σ' ένα ταξίδι του στη Θεσσαλία θέλησε από περιέργεια να συναντήσει κάποια μάγισσα για να δει μεταμορφώσεις και άλλα παράξενα θεάματα. Όταν θέλησε και ο ίδιος να δοκιμάσει τη μαγεία, αντί να γίνει πουλί, όπως προσδοκούσε, έγινε γάιδaros. Αρχίζουν έτσι οι ποικίλες περιπέτειές του, που τον φέρνουν να ταξιδεύει στην Ελλάδα ως γάιδaros, να αλλάζει συνεχώς αφέντες και να κινδυνεύει από τη μια στιγμή στην άλλη. Τελικά, χάρη στην παρέμβαση της θεάς Ίσιδας ξαναβρίσκει την προηγούμενη μορφή του, αφού έχει μυηθεί στην «αληθινή ζωή».

Αξιοσημείωτο στοιχείο και στις δύο μυθιστορίες είναι η ζωντανή και καθημερινή γλώσσα, απαλλαγμένη από τον ποιητικό φόρτο και τα πολλά ρητορικά σχήματα, ενώ

δεν λείπουν ούτε οι εκφράσεις της αργκό, το σεξουαλικό λεξιλόγιο ή ακόμη και η βωμολοχία.

Η πολύ ωραία μελέτη του Πάτρικ Τζέ-ρραντ Ουόλς, ομότιμου καθηγητή του Πανεπιστημίου της Γλασκόβης, στο έργο του οποίου συγκαταλέγονται και πολλές μεταφράσεις κλασικών και μεταγενέστερων λατινικών κειμένων, αρχίζει με τον ορισμό του είδους, το οποίο συνεξετάζεται με τις άλλες μορφές λογοτεχνίας εκείνης της εποχής. Αποδεικνύεται ότι τόσο ο Πετρωνίος όσο και ο Απουλήιος εισήγαγαν σημαντικές καινοτομίες στην παράδοση της ευτράπελης μυθοπλασίας.

Ακολουθεί η κριτική ανάλυση των «Σατυρικών», με ειδικό κεφάλαιο για το «Δείπνο του Τριμαλχίωνα», το κεντρικό και πιο κωμικό επεισόδιο του έργου. Αξίζει εδώ να σημειωθεί πως το δείπνο, η συγκε-

ντρωση γύρω από ένα φιλικό τραπέζι ως σκηνικό μιας φιλοσοφικής συζήτησης, είναι λογοτεχνικό μοτίβο θεμελιώδες και στερεότυπο (μπορούμε πρόχειρα να θυμηθούμε το «Συμπόσιον» του Πλάτωνα και τους «Δειπνοσοφιστές» του Αθήναιου).

Με τον ίδιο τρόπο εξετάζονται και οι «Μεταμορφώσεις», με ξεχωριστή και πάλι ανάλυση για τον πυρήνα τους, την ιστορία του Έρωτα και της Ψυχής. Αυτή η ιστορία αποτελεί ένα εμβόλιμο παραμύθι στην εξιστόρηση των περιπετειών του Λούκιου. Όπως καταδεικνύεται όμως από τη μελέτη, υπάρχει στενή οργανική σύνδεση των επεισοδίων της κύριας και της εμβόλιμης πλοκής.

Το τελευταίο, πολύ ενδιαφέρον κεφάλαιο, πραγματεύεται την επίδραση των δύο μυθιστοριών στη μεταγενέστερη λογοτεχνική παραγωγή της Ευρώπης. «Τα 'Σα-

τυρικά» και οι 'Μεταμορφώσεις' έχουν κοινό σημείο αφετηρίας σύμφωνα με το θεωρητικό σχέδιο εξέλιξης της ευτράπελης μυθιστορίας. Όπως ορίζει η μιλησιακή παράδοση, οι μυθιστορίες αυτές περιέχουν τις αισθησιακές περιπέτειες και τα ταξίδια του Εγκολπίου και του Λουκίου, καθώς και τις σατιρικές απεικονίσεις εκείνων που οι ήρωες συναντούν στις περιπλανήσεις τους. Ωστόσο οι 'Μεταμορφώσεις' έχουν εντελώς διαφορετικό στόχο από την προγενέστερη μυθιστορία του Πετρωνίου. Τα 'Σατυρικά' αποσκοπούν μονάχα στην ψυχαγωγία του αναγνώστη· ο Απουλήιος επιδιώκει να τέρψει και συνάμα να βελτιώσει. Η συνειδητή διαφορά στόχου επρόκειτο να καθορίσει την πορεία των δύο μυθιστοριών. Η μυθιστορία του Πετρωνίου δεν άσκησε ποτέ σοβαρή επίδραση στα ευρωπαϊκά γράμματα. Η επίδραση, όμως, που

άσκησε ο Απουλήιος υπήρξε αξιοσημείωτη» και συνέβαλε μεταξύ άλλων στη διαμόρφωση του λεγόμενου τυχοδιωκτικού μυθιστορήματος (πικαρέσκο), που περιλαμβάνει τις ποικίλες περιπέτειες ενός ήρωα ο οποίος συνεχώς ταξιδεύει, κυρίως ως υπηρέτης σε διάφορους αφεντάδες. Περίεργως, βέβαια, μολονότι πρότυπο του τυχοδιωκτικού μυθιστορήματος είναι οι «Μεταμορφώσεις», πρότυπο των τυχοδιωκτών ηρώων είναι ο Εγκόλπιος από τα «Σατυρικά».

Το σίγουρο είναι πως η σύγχρονη λογοτεχνία θα παρουσίαζε πολύ διαφορετικό πρόσωπο αν έλειπαν τα «Σατυρικά» και οι «Μεταμορφώσεις». Χάρη στη μακρά αλυσίδα των διαδοχικών επιδράσεων οι απηχήσεις τους φτάνουν μέχρι τις μέρες μας - και χάρη στη μελέτη του Π. Τζ. Ουόλς τα δύο κείμενα φωτίζονται ακόμη καλύτερα.